

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ*

1. Οι βασικές παράμετροι της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας

1.1. Στρατιωτικές παράμετροι

Η ΕΥΡΩΠΗ, παρά τη διαίρεσή της σε δύο στρατόπεδα τα τελευταία σαράντα χρόνια, ήταν η μόνη ήπειρος στην οποία αποφεύχθηκαν οι τοπικοί πόλεμοι. Κατά την κρατούσα στο ΝΑΤΟ άποψη, που θεωρεί δεδομένη την επιθετικότητα της ΕΣΣΔ, οι πόλεμοι αυτοί αποτράπηκαν εξαιτίας της λεγόμενης ισορροπίας του τρόμου, δηλαδή του κινδύνου πυρηνικού αφανισμού που διατρέχει κάθε επίδοξος επιδρομέας. Για την ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης βασικό αποτρεπτικό ρόλο θεωρείται ότι έπαιξε η αμερικανική πυρηνική εγγύηση ή ομπρέλα. Στο υποθετικό ερώτημα τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχε αυτή η εγγύηση, δεν είναι δυνατόν να δοθεί ασφαλής απάντηση.

Η οργάνωση των σοβιετικών ενόπλων δυνάμεων σε επιθετικούς σχηματισμούς και η μαζική παραγωγή των πυραύλων μέσου βεληνεκούς SS-20, μετά τη θέσπιση ορίων για τους διηπειρωτικούς πυραύλους στο πλαίσιο των συμφωνιών SALT, προκάλεσαν ανησυχίες στα μέλη του ΝΑΤΟ, που τελικά αποφάσισαν το 1979, μετά από πρωτοβουλία του σοσιαλδημοκράτη καγκελάριου Σμιτ, να δεχτούν την εγκατάσταση αμερικανικών πυραύλων Πέρσιγκ II και Κρουζ. Οι Πέρσιγκ II, που εγκαταστάθηκαν στην Ομοσπονδιακή Γερμανία, δημιούργησαν μια επικίνδυνη κλιμάκωση, διότι θεωρήθηκαν από την ΕΣΣΔ σαν όπλο πρώτου πλήγματος (first strike) αφού μπορούσαν να την πλήξουν σε χρόνο 4-5 λεπτών, ενώ οι σοβιετικοί διηπειρωτικοί πύραυλοι χρειάζονταν 20-40 λεπτά για να πλήξουν το έδαφος των ΗΠΑ. Για το ΝΑΤΟ βέβαια οι πύραυλοι μέσου βεληνεκούς αποτελούσαν ένα ισχυρό αποτρεπτικό όπλο, ένα αντίβαρο στην υπεροχή της ΕΣΣΔ σε συμβατικές δυνάμεις.

Το πρώτο, λοιπόν, ζήτημα που τίθεται είναι αν με την προσεχή εξάλειψη των πυραύλων μέσου βεληνεκούς (συμφωνία

INF¹), πολλαπλασιάζονται οι πιθανότητες ενός συμβατικού πολέμου στην Ευρώπη.² Αν και οι πύραυλοι του ΝΑΤΟ ήταν λιγότεροι από τους αντίστοιχους σοβιετικούς (αναλογία 1 προς 3,5 σε πυρηνικές κεφαλές) έδειχναν την ικανότητα και θέληση του ΝΑΤΟ να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα εναντίον του σοβιετικού εδάφους σε περίπτωση σοβιετικής επίθεσης κατά της Δυτικής Ευρώπης. Η εξάλειψη των πυραύλων μέσου βεληνεκούς του ΝΑΤΟ μπορεί να θεωρηθεί από τη σοβιετική ηγεσία ότι μειώνει τους κινδύνους που θα διέτρεχε η ΕΣΣΔ αν εξαπέλυε περιορισμένης έκτασης στρατιωτικές επιχειρήσεις σ' ένα από τα μέτωπα του ΝΑΤΟ. Η ΕΣΣΔ θα υπολόγιζε, δηλαδή, ότι αν αναλάμβανε παρόμοιες επιχειρήσεις, το έδαφός της θα ήταν απρόσβλητο σε μια άμεση πυρηνική ανταπόδοση, διότι δεν θα περίμενε ότι οι ΗΠΑ θα έκαναν χρήση των στρατηγικών πυρηνικών δυνάμεων σε μια τέτοια περίπτωση. Αν εξάλλου γινόταν δεκτή η άποψη ότι η ΕΣΣΔ απέφυγε τα τελευταία σαράντα χρόνια να χρησιμοποιήσει βία κατά της Δυτικής Ευρώπης, εξαιτίας της πυρηνικής δύναμης αποτροπής που διέθετε το ΝΑΤΟ,³ τότε η κατάργηση του βασικού σύγχρονου συστατικού αυτής της δύναμης, των πυραύλων μέσου βεληνεκούς, αυξάνει τις πιθανότητες διεξαγωγής ενός συμβατικού πολέμου στον ευρωπαϊκό χώρο.

1.2. Πολιτικές παράμετροι

Οι πιθανότητες διεξαγωγής ενός συμβατικού πολέμου επί ευρωπαϊκού εδάφους, σε συνέχεια της εξάλειψης των πυραύλων μέσου βεληνεκούς, εμφανίζονται παρ' όλα αυτά πολύ περιορισμένες, όσο καιρό τουλάχιστον οι ΗΠΑ θα παραμένουν στο πλευρό της Δυτικής Ευρώπης και η ΕΣΣΔ θα κυβερνιέται από τον Γκορμπατσόφ. Σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι στη διάρκεια των τελευταίων σαράντα χρόνων η ΕΣΣΔ δεν χρησιμοποίησε βία, παρά μόνο σε περιπτώσεις χωρών που συνόρευαν μαζί της ή βρίσκονταν στη σφαίρα επιρροής της (Αφγανιστάν, Τσε-

χοσλοβακία, Ουγγαρία). Χρησιμοποίησε όμως τη στρατιωτική της ισχύ για εκφοβισμό ευρωπαϊκών χωρών (εμπειρία των SS-20), καθώς και άλλους έμμεσους τρόπους για την επίτευξη στρατηγικών στόχων, όπως η πρόληψη εγκατάστασης πυραύλων, η δημιουργία αποπυρηνικοποιημένων ζωνών, η κατάργηση βάσεων κ.λπ.

Δεν είναι μόνον η δυνατότητα χρήσης μη στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη στρατηγικών στόχων που κάνει την ΕΣΣΔ απρόθυμη να χρησιμοποιήσει στρατιωτικά μέσα, αλλά, κατά κύριο λόγο, η αλλαγή στις προτεραιότητες που πραγματοποιήθηκε στην ΕΣΣΔ υπό την καθοδήγηση του Γκορμπατσόφ. Ο βασικός σοβιετικός στόχος είναι σήμερα η οικονομική ανασυγκρότηση. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, γίνονται συνεχώς μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση της οικονομίας και των επιχειρήσεων και διατίθενται αυξημένοι πόροι για επενδύσεις εκσυγχρονισμού. Οι πόροι αυτοί μπορούν να εξοικονομηθούν από τον περιορισμό των στρατιωτικών δαπανών. Θα πρέπει, κατόπιν αυτού, η ασφάλεια της ΕΣΣΔ να διατηρηθεί με λιγότερους πόρους και τα καθιερωμένα στρατηγικά δόγματα να αναθεωρηθούν.

Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφής η μεταστροφή που πραγματοποιήθηκε επί Γκορμπατσόφ στα θέματα αφοπλισμού, η οποία, ως ένα βαθμό, οφείλεται και στην αποφασιστικότητα που έδειξε το ΝΑΤΟ αναφορικά με την εγκατάσταση των πυραύλων μέσου βεληνεκούς (και ιδιαίτερα η Ομοσπονδιακή Γερμανία, στην οποία εγκαταστάθηκαν οι πύραυλοι Πέρσιγκ II).⁴

Ένα βασικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής σκηνής στη δεκαετία του '80 είναι ακριβώς η ανερχόμενη ισχύς της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Η άποψη που επικρατούσε παλιότερα, ότι η χώρα αυτή είναι ταυτόχρονα οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος, διαψεύδεται

* Επίκουρος Καθηγητής Παντείου ΑΣΠΕ, Διευθυντής Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Μελετών και Ερευνών.

συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Η Ο.Δ.Γ. δεν είναι πια ο υποβαθμισμένος εταίρος στα πλαίσια της γαλλογερμανικής συνεργασίας ή στα πλαίσια του λεγόμενου γαλλογερμανικού άξονα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Άλλωστε καταλογίζεται στην Ο.Δ.Γ. η καθυστέρηση της προόδου προς τη νομισματική ένωση, ενώ φαίνεται συνεχώς να υποχωρεί το ενδιαφέρον αυτής της χώρας για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η επανένωση των δύο Γερμανιών φαίνεται να συγκινεί περισσότερο την κοινή γνώμη της Ο.Δ.Γ. απ' ό,τι τα κοινοτικά προβλήματα, πράγμα που υποδηλώνει πως αν ο γερμανικός λαός είχε να επιλέξει μεταξύ της συνέχισης της συμμετοχής στην Ε.Κ. και της επανένωσης των δύο γερμανικών κρατών, θα επέλεγε μάλλον το δεύτερο.⁵

1.3. Οικονομικές παράμετροι

Οι δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατάφεραν να περιορίσουν τον πληθωρισμό και τα ελλείμματα, και από το 1985 οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές οικονομίες πραγματοποιούν ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά, το οικονομικό βάρος του κράτους πρόνοιας αυξάνεται συνεχώς από τη δεκαετία του '70, με αποτέλεσμα να υπάρχουν περιορισμένοι πόροι για δαπάνες έρευνας και τεχνολογίας και συναφείς στρατιωτικές δαπάνες. Για να ξεπεράσουν αυτό το πρόβλημα οι δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις και πολλές επιχειρήσεις, προώθησαν εντός και εκτός ΕΟΚ πολλά κοινά ερευνητικά προγράμματα, μεταξύ των οποίων και πολλά στρατιωτικά.

Από την άλλη πλευρά, στην Ανατολική Ευρώπη ο οικονομικός σχεδιασμός στα πλαίσια της ΚΟΜΕΚΟΝ δεν έδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και οι εξαγωγές των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης προς τις χώρες σκληρού νομίσματος υπέστησαν κάμψη το 1985 και 1986.⁶ Ακόμη και η αδέσμευτη Γιουγκοσλαβία δεν μπόρεσε ν' αναπτύξει τις εξαγωγές της προς τη Δύση και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ΕΣΣΔ. Ήδη η Γιουγκοσλαβική οικονομία περνάει βαθιά κρίση και το μέλλον της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ενδυνάμωση των σχέσεών της με την ΕΟΚ.⁷

Η ροή δυτικής τεχνολογίας προς την Ανατολική Ευρώπη παραμένει περιορισμένη, εξαιτίας των απαγορεύσεων εξαγωγής υλικού με στρατιωτικές εφαρμογές.⁸ Παρά το γεγονός ότι προβλέπεται στις ανατολικές χώρες η δυνατότητα σύστασης κοινών επιχειρήσεων (joint-ventures) με ξένους επενδυτές, οι τελευταίοι θα είναι επιφυλακτικοί όσο καιρό οι εσωτερικές αγορές αυτών των χωρών είναι ασφυκτικά ελεγχόμενες και οι εξαγωγές απ' αυτές τις χώρες αντιμετωπίζουν προστατευτικά τείχη στη Δύση⁹ (με εξαίρεση το ενδογερμανικό εμπόριο).

Είναι εξάλλου βέβαιο ότι οι ανάγκες σε προϊόντα υψηλής τεχνολογίας θα καλυφθούν μόνο μερικά από την υλοποίηση του Σύνθετου Προγράμματος για την Επιστήμη και Τεχνολογία της ΚΟΜΕΚΟΝ και είναι έντονη η επιθυμία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης για άρση των εμποδίων στη μεταφορά τεχνολογίας μεταξύ Δύσης και Ανατολής.

2. Μεταβαλλόμενες πολιτικές

2.1. Σοβιετικές πολιτικές

Τα τελευταία χρόνια υπήρξαν ενδείξεις σημαντικών μεταβολών στην ευρωπαϊκή και γερμανική πολιτική της ΕΣΣΔ. Ειδικότερα, η ΕΣΣΔ αναγνώρισε de facto την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως διεθνή οντότητα¹⁰ και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία ως φόρουμ διαμόρφωσης εξωτερικής πολιτικής των Δώδεκα, ζητώντας μάλιστα την ενεργό ανάμειξή του στο Κυπριακό.¹¹ Από την πλευρά της η ΚΟΜΕΚΟΝ διαπραγματεύεται από τις αρχές του 1987 με την ΕΟΚ για τη

σύναψη συμφωνίας συνεργασίας και έπαψε, όπως φαίνεται, να διεκδικεί την αποκλειστική εκπροσώπηση των ανατολικών χωρών στις εμπορικές τους σχέσεις με την Κοινότητα. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι χώρες αυτές μπορούν να συνάψουν οποιαδήποτε εμπορική συμφωνία επιθυμούν με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Οι οικονομικές σχέσεις με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αναπτύσσονται σταθερά και είναι πολύ ευρύτερες από εκείνες με τις υπόλοιπες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η συμφωνία για τον ευρωσιβηρικό αγωγό φυσικού αερίου υπογράφηκε το 1982 παρά την κατηγορηματική αντίθεση των ΗΠΑ, και μετά το ατύχημα του Τσερνομπίλ η ΕΣΣΔ έδειξε προθυμία να συνεργαστεί με την ΟΔΓ στον τομέα της ασφάλειας των πυρηνικών αντιδραστήρων. Επιπλέον, τακτικές πολιτικές διαβουλεύσεις πραγματοποιούνται μεταξύ των δύο χωρών και δεν φαίνεται αδιανόητη στο μέλλον η ανταλλαγή απόψεων πάνω στο ζήτημα της γερμανικής ενοποίησης. Η ΕΣΣΔ επέτρεψε και ίσως ενθάρρυνε την επίσκεψη του ηγέτη της ΛΔΓ

Χόνεκερ στην ΟΔΓ τον Σεπτέμβριο του 1987. Με αυτά τα δεδομένα, δεν θα ξάφνιαζε η τυχόν απόφαση για κατεδάφιση του «τείχους του αίσχους». Παρόμοια εξέλιξη θα προετοίμαζε το έδαφος και για μια σοβιετική πρόταση στην κατεύθυνση της επανένωσης και ουδετεροποίησης των δύο γερμανικών κρατών.¹²

2.2. Δυτικές πολιτικές

Οι μεταβολές στη σοβιετική πολιτική και η πρόοδος των συνομιλιών προς την κατεύθυνση του αφοπλισμού έχουν ήδη οδηγήσει σε μια επανεκτίμηση των σοβιετικών προθέσεων απέναντι στη Δύση. Η εξάλειψη των πυραύλων μέσου βεληνεούς θεωρείται όλο και περισσότερο το κρίσιμο βήμα στην εγκαθίδρυση μιας νέας περιόδου ύφεσης. Βέβαια, υπό τη στρατιωτική σκοπιά, το ΝΑΤΟ φαίνεται να χάνει έναν ισχυρό πυρηνικό αποτρεπτικό παράγοντα, ενώ η ΕΣΣΔ διατηρεί ανέκραια την υπεροχή της στα συμβατικά όπλα. Επιπλέον, το ΝΑΤΟ θα κληθεί ίσως σύντομα να αντιμετωπίσει σοβιετικές προτάσεις για τον περιορισμό ή την κατάργηση των τακτικών πυρηνικών όπλων ή τη δημιουργία αποπυρηνικοποιημένων ζωνών. Το ΝΑΤΟ επιχειρεί εδώ και χρόνια να μειώσει την εξάρτησή του από τα πυρηνικά όπλα και είναι βέβαιο ότι θα εντείνει τις προσπάθειες για ανάπτυξη νέων συμβατικών όπλων.

Ανεξάρτητα πάντως από τις στρατιωτικές πτυχές του αφοπλισμού, οι δυτικές κυβερνήσεις δεν μπορούν να αγνοήσουν τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στις σοβιετικές προτάσεις για αφοπλισμό. Μεγάλα τμήματα της κοινής γνώμης στη Δύση έχουν εντυπωσιαστεί με τις πρωτοβουλίες της νέας σοβιετικής ηγεσίας, την οποία πολλοί θεωρούν πιο σφύφρονα και φιλειρηνική από την ηγεσία των ΗΠΑ.

Κάτω λοιπόν απ' αυτές τις συνθήκες οι διαπραγματεύσεις για τον αφοπλισμό μπορεί για πρώτη φορά να οδηγήσουν σε ουσιαστικά αποτελέσματα τα επόμενα χρόνια.

3. Προκλήσεις και ευκαιρίες στη δεκαετία του '90

3.1. Σχέσεις Ανατολής - Δύσης

Η σοβιετική επιδίωξη για πυρηνικό αφοπλισμό στην Ευρώπη μπορεί να υλοποιηθεί με δύο τρόπους: είτε με τον περιορισμό ή την εξάλειψη κατηγοριών πυρηνικών όπλων, είτε με τη δημιουργία αποπυρηνικοποιημένων ζωνών στην Κεντρική Ευρώπη. Η τελευταία αυτή περίπτωση μπορεί στο μέλλον να αποτελέσει μέρος μιας ευρύτερης σοβιετικής πρότασης για την επανένωση και ουδετεροποίηση των δύο Γερμανιών.

Ποια θα ήταν η δυνατή ανταπόκριση σε μια τέτοια πρόταση;

Οι Δυτικογερμανοί φαίνονται όλο και περισσότερο έτοιμοι να δεχτούν την ουδετεροποίηση ως αντάλλαγμα για την επανένωση. Θα ήταν ίσως διατεθειμένοι να δεχτούν και μια μακρά μεταβατική περίοδο πριν από τη διεξαγωγή εκλογών στην Ανατολική Γερμανία. Με αυτά τα δεδομένα οι δυτικές δυνάμεις, που επιμερίζονται με την ΕΣΣΔ την ευθύνη για το μέλλον της Γερμανίας, θα αντιμετώπιζαν ένα πολύ δύσκολο δίλημμα αν η ΕΣΣΔ υπέβαλλε σχετικές προτάσεις τα επόμενα χρόνια: θα έπρεπε είτε να δεχτούν τη θέληση του γερμανικού λαού και τους σοβιετικούς όρους για την επανένωση των δύο Γερμανιών (ουσιαστικά τη διάλυση του κεντρικού μτώπου του ΝΑΤΟ), είτε να απορρίψουν το συμβιβασμό και να αντιμετωπίσουν την εχθρότητα του γερμανικού λαού.

Είναι βέβαιο ότι από την καθαρά στρατιωτική σκοπιά η ουδετεροποίηση της Γερμανίας ευνοεί περισσότερο την ΕΣΣΔ απ' ό,τι τη Δύση. Είναι λοιπόν πιθανόν οι ΗΠΑ και άλλες δυτικές χώρες να ζητήσουν ανταλλάγματα από την ΕΣΣΔ στο συναφές

ζήτημα της αυτοδιάθεσης των λαών της Ανατολικής Ευρώπης. Το ελάχιστο αίτημα της Δύσης θα ήταν η αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων από τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης (στην πραγματικότητα πρόκειται για την Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία) και εγγυήσεις για μη επέμβαση στο μέλλον. Άλλωστε, σε επίπεδο αρχών η Δύση οφείλει να ενδιαφέρεται εξίσου για τα δικαιώματα των ανατολικοευρωπαϊκών λαών και για εκείνα του γερμανικού λαού.

Πάντως οι δυτικές χώρες δεν θα είναι εύκολο να συμφωνήσουν ως προς τις μάξιμουμ δυτικές παραχωρήσεις αναφορικά με τη Γερμανία, και τις μίνιμουμ σοβιετικές παραχωρήσεις αναφορικά με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Είναι π.χ. πιθανόν οι ΗΠΑ να μη δείξουν ενδιαφέρον για τη συνέχιση της συμμετοχής της Γερμανίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στην ανάληψη δεσμεύσεων από την ΕΣΣΔ για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Το ενδεχόμενο μιας αμερικανοσοβιετικής συνεννόησης για τη Γερμανία, που θα οδηγούσε στην απομάκρυνση της τελευταίας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ώθησε τον Πρόεδρο της Επιτροπής Ντελόρ να εισηγηθεί τον Σεπτέμβριο του 1987 τη διαμόρφωση, το ταχύτερο δυνατόν, μιας ολοκληρωμένης Ostpolitik, η οποία θα ικανοποιεί την επιθυμία της ΟΔΓ για στενότερες σχέσεις με τη ΛΔΓ. Η νέα αυτή πολιτική θα αποβλέπει στην αλληλοδιείσδυση των οικονομικών και κοινωνικών των χωρών της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης (και θα εξυπηρετεί αναγκαστικά και τα ελληνικά συμφέροντα στα Βαλκάνια).

Τα Βαλκάνια είναι μια περιοχή όπου είναι πιθανόν να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές τα επόμενα χρόνια. Η κρίση που περνά η Γιουγκοσλαβική οικονομία και η αδυναμία λήψης πρόσφορων μέτρων από το Βελιγράδι έχουν ενισχύσει τις εθνικιστικές τάσεις στη Σλοβενία και την Κροατία. Αν το αδιέξοδο συνεχιστεί, μπορεί να τεθεί σε δοκιμασία η ίδια η υπόσταση της Γιουγκοσλαβίας, οπότε βέβαια δεν θα μείνουν αδιάφορες οι υπερδυνάμεις.

Ένα πρόσφατο σενάριο του ΝΑΤΟ για την περιοχή¹³ προβλέπει την παρέμβαση των ΗΠΑ, σε περίπτωση που επιχειρηθεί η υπονόμευση του ομόσπονδου μακεδονικού κράτους των Σκοπίων, υπονοώντας προφανώς το ενδεχόμενο μιας σοβιετοβουλγαρικής πρωτοβουλίας για τη δημιουργία άξονα από τη Μαύρη Θάλασσα ως την Αδριατική, σε περίπτωση διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας.

3.2. Ευρωπαϊκή αμυντική συνεργασία

Από τη δεκαετία του '60 αναπτύχθηκε η συνεργασία μεταξύ των χωρών της Δυτικής

Ευρώπης σε εξοπλιστικά προγράμματα και ιδίως στην παραγωγή αεροπλάνων (Transall, Atlantic, Jaguar, Tornado, Alphajet, European Fighter Aircraft), ελικoptέρων (Gazelle, Lynx, Puma, Eurocopter) και πυραύλων (Milan, HOT, Roland).

Αποκλειστική όμως αρμοδιότητα για την εναρμόνιση των απόψεων των κρατών, αναφορικά με την εκτίμηση των απειλών και το συντονισμό των αμυντικών τους σχεδίων, είχε το NATO, όπου επικρατούσε η γνώμη των ΗΠΑ (εξαιτίας και της απουσίας της Γαλλίας). Η εξάρτηση από την αμερικανική πυρηνική ομπρέλα αποτελούσε μια αποδεκτή επιλογή, η οποία, ανάμεσα σ' άλλα, περιόριζε σημαντικά και τις στρατιωτικές δαπάνες των ευρωπαϊκών μελών του NATO.

Ήδη όμως η διαφαινόμενη συμφωνία για την εξάλειψη των πυραύλων μέσου βεληνεκούς (INF) έχει δημιουργήσει στη Δυτική Ευρώπη την αίσθηση ότι στο εξής θα είναι λιγότερο αξιόπιστη η πυρηνική ομπρέλα των ΗΠΑ, και ως εκ τούτου η ΕΣΣΔ θα είναι λιγότερο διστακτική στη διεξαγωγή ενός συμβατικού πολέμου ή περιορισμένων επιχειρήσεων επί ευρωπαϊκού εδάφους, αν παραστεί ανάγκη.

Το αμυντικό πρόβλημα της Δυτικής Ευρώπης επανεξετάζεται σήμερα στις αντίστοιχες πρωτεύουσες. Ήδη διεξάγονται διαβουλεύσεις σε διμερές επίπεδο (Γαλλία-

Γερμανία, Γαλλία-Βρετανία) και σε πολυμερές επίπεδο (Σύννοδος Υπουργών Εξωτερικών των Δώδεκα στο Νύμποργκ της Δανίας κ.λπ.). Οι εναλλακτικές προοπτικές που διαφαίνονται είναι οι εξής:

1. Διατήρηση της σημερινής αμυντικής δομής και προσπάθεια ισοφάρισης της σοβιετικής ισχύος με την ανάπτυξη νέων συμβατικών εξοπλισμών (με θυσίες από τα ευρωπαϊκά μέλη του NATO). Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από το αμερικανικό Πεντάγωνο και την Ανώτατη Διοίκηση Ευρώπης του NATO.
2. Διαμόρφωση μιας νέας ισορροπίας στο πλαίσιο του NATO με δύο βάρη (pillars), το αμερικανικό και το ευρωπαϊκό. Τα ευρωπαϊκά μέλη του NATO, που είναι μέλη και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, θα εναρμονίζουν τις θέσεις τους χωριστά, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (που μπορεί ν' ασχολείται με τις πολιτικές και οικονομικές πτυχές της ασφάλειας μετά την έναρξη ισχύος της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, την 1.7.1987) ή, αν αυτό είναι αδύνατο, θα επιχειρείται αντίστοιχη εναρμόνιση μεταξύ των επτά μελών της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης που επαναστρατηγικοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1984.¹⁴ Χαρακτηριστική όμως υπήρξε η αποτυχία των Επτά να διαμορφώσουν μια κοινή θέση απέναντι στην Αμυντική

Στρατηγική Πρωτοβουλία (SDI), πιο γνωστή ως «Πόλεμος των Άστρων».

3. Διαμόρφωση ειδικών αμυντικών σχέσεων μεταξύ Γαλλίας-Βρετανίας και Γαλλίας-Ο.Δ. Γερμανίας και δημιουργία προϋποθέσεων για μια αυτοδύναμη ευρωπαϊκή άμυνα. Κεντρικά θέματα του προβληματισμού είναι:

- α) Η δυνατότητα γαλλο-βρετανικής συνεργασίας στον τομέα των στρατηγικών πυρηνικών δυνάμεων.¹⁵
- β) Η δυνατότητα επέκτασης της γαλλικής πυρηνικής ομπρέλας για να καλύψει την Ο.Δ.Γ.¹⁶
- γ) Η συγκρότηση κοινών γαλλο-γερμανικών δυνάμεων που θα αποτελέσουν στο μέλλον τον πυρήνα του Ευρωπαϊκού Στρατού. Η αρχή έγινε ήδη με την απόφαση για τη συγκρότηση κοινής γαλλογερμανικής ταξιαρχίας ταχείας επεμβάσεως.

Η διμερής συνεργασία μεταξύ των ισχυρότερων δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων αποτελεί, όπως φαίνεται, αναγκαία προϋπόθεση για οποιαδήποτε ευρύτερη συνεργασία. Σε τελευταία ανάλυση, το θέμα της ευρωπαϊκής άμυνας είναι πολύ περισσότερο ζήτημα ουσίας παρά θεσμών.¹⁷ Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα από την αναβίωση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξαν ισχνά, ενώ δεν φαίνεται άμεσα υλοποιήσιμη η διάταξη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης που δίνει τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να αποφασίζουν για τις πολιτικές και οικονομικές πτυχές της ασφάλειας, εξαιτίας των αναστολών και διαφοροποιήσεων ορισμένων κρατών-μελών.

Παραμένει πάντως αδιευκρίνιστο κατά πόσο οι ΗΠΑ θα αποδεχθούν τις προσπάθειες αυτονομίας της δυτικοευρωπαϊκής άμυνας. Οικονομικά συμφέρει τις ΗΠΑ να αναλάβει μεγαλύτερο βάρος η Δυτική Ευρώπη για την άμυνα της. Αλλά πολιτικά η αυτονομία της ευρωπαϊκής άμυνας δεν μπορεί παρά να έχει επιπτώσεις στην επιρροή των ΗΠΑ. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Χ. Κίσσινγκερ ότι «παίρνει τέλος η αμερικανική κηδεμονία»¹⁸.

Επίμετρο: Η Ελλάδα και η άμυνα της Δυτικής Ευρώπης

Στις αρχές του 1987 ο πρωθυπουργός αναγνώρισε δημόσια ότι η σύγκρουση με την Τουρκία θα ήταν αναπόφευκτη, αν οι δύο χώρες δεν μετείχαν στο NATO.¹⁹ Η Ελλάδα όμως δεν συμμετέχει πλήρως στο στρατιωτικό σκέλος του NATO – δεν λειτουργούν τα συμμαχικά στρατηγεία, δεν συμμετέχει σε κοινές ασκήσεις και εκφράζει την αντίθεσή της στο στρατηγικό δόγμα του NATO,

που βασίζεται στην πυρηνική αποτροπή (nuclear deterrence) και την εύκαμπτη ανταπόδοση (flexible response), στο βαθμό που η Ελλάδα υπερψηφίζει στον ΟΗΕ τα ψηφίσματα υπέρ της απαγόρευσης της πρώτης χρήσης (first use) πυρηνικών όπλων.²⁰ Παράλληλα, η Ελλάδα προωθεί την εγκαθίδρυση μιας αποπυρηνικοποιημένης ζώνης στα Βαλκάνια,²¹ χωρίς να αποκλείει τη λήψη μονομερούς απόφασης για τον τερματισμό της αποθήκευσης αμερικανικών πυρηνικών όπλων στο έδαφός της, στο βαθμό μάλιστα που δεν υπάρχουν αντίστοιχα σοβιετικά στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Η Ελλάδα δεν έμεινε ασυγκίνητη απέναντι στις πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν κατ'άκριτος για την ευρωπαϊκή άμυνα: Ήδη το 1948 η κυβέρνηση Τσαλδάρη είχε επιχειρήσει να εντάξει τη χώρα στο πενταμερές Σύμφωνο των Βρυξελλών· το 1986 η κυβέρνηση Πάπανδρέου επιχείρησε το ίδιο με τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση. Το κίνητρο για τη συμμετοχή της Ελλάδας σ' αυτά τα σύμφωνα ήταν η διάταξη που θεσπίζει την υποχρέωση παροχής στρατιωτικής βοήθειας σε περίπτωση επίθεσης εναντίον συμβαλλόμενου κράτους. Οι αντιρρήσεις που εκφράστηκαν από τη ΔΕΕ για τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας αφορούσαν τα αντικρουόμενα αμυντικά συμφέροντα των δύο χωρών.

Με το δεδομένο αυτό, η Ελλάδα φαίνεται να έχει τρεις επιλογές, εφ' όσον παραμείνει τα επόμενα χρόνια στον δυτικό συνασπισμό:

- Η πρώτη επιλογή είναι να επανέλθει στο αίτημα για συμμετοχή της στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, επιδιώκοντας ενδεχομένως τη συζήτηση του θέματος στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας και επικαλούμενη διάφορα επιχειρήματα, όπως π.χ. ότι η ασφάλεια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι συνολική και αδιαίρετη,²³ και επομένως αποτελεί ανεπίτρεπτη διάκριση ορισμένα κράτη-μέλη να απολαμβάνουν εγγυήσεων για την ασφάλειά τους και άλλα να μην απολαμβάνουν.
- Η δεύτερη επιλογή είναι η αναμονή, χωρίς ότου φανούν τα αποτελέσματα των γαλλοβρετανικών και γαλλογερμανικών συνεννοήσεων, με προοπτική συμμετοχής στην ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας ή Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ασφάλειας.
- Η τρίτη επιλογή είναι η μη συμμετοχή σε πρωτοβουλίες για την αυτονομία της ευρωπαϊκής άμυνας, με το σκεπτικό ότι παρόμοια εξέλιξη μπορεί να δυσχεράνει τις αμερικανοσοβιετικές συνεννοήσεις για τον αφοπλισμό.²⁴ Η άποψη αυτή απορρίπτεται ένα βασικό συστατικό της πολιτικής ενοποίησης, την κοινή άμυνα, και ουσιαστικά θέτει ως προϋπόθεση της ε-

νοποίησης την ουδετεροποίηση. Αν η Ελλάδα επιλέξει αυτό το δρόμο, είναι πιθανόν να ταυτιστεί με τη Δανία και την Ιρλανδία (και ίσως αργότερα τη Νορβηγία και την Αυστρία, εφόσον γίνουν μέλη της ΕΟΚ), αλλά τα μέλη αυτά θα έχουν ένα ειδικό, «υποβαθμισμένο» καθεστώς στο μελλοντικό ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η συμφωνία INF αφορά όλους τους πυραύλους βελανκούς από 500 έως 5.000 χλμ. και τις πυρηνικές κεφαλές τους. Συνεπάγεται την καταστροφή 348 αμερικανικών και 441 σοβιετικών πυραύλων κατηγορίας LRINF, 72 αμερικανικών και 242 σοβιετικών πυραύλων κατηγορίας SRINF και, τέλος, 420 αμερικανικών και 1.565 σοβιετικών πυρηνικών κεφαλών. Σημειώνεται ότι από τα σοβιετικά πυραυλικά συστήματα ένα μέρος τους ήταν τοποθετημένο σε περιοχές ανατολικά των Ουραλίων και δεν απειλούσε τη Δυτική Ευρώπη.
2. Οι Θ. Κουλουμπής και Κ. Χατζηκωνσταντίνου εύστοχα παρατηρούν στο *Θέματα αφοπλισμού και ελέγχου των εξοπλισμών*, Παράτηρητής, Θεσσαλονίκη, χ.χ., σ. 217, ότι η προσπάθεια απομάκρυνσης των πυρηνικών όπλων «δεν πρέπει να τείνει στο να γίνει η Ευρώπη ασφαλής για ένα συμβατικό πόλεμο».
3. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τη στρατιωτική ηγεσία του ΝΑΤΟ. Βλ. τη συνέντευξη του νέου Ανώτατου Διοικητή Ευρώπης, στρατηγού Galvin, στο *Newsweek*, 28.9.1987, σσ. 12-13.
4. Με εξαίρεση την Ελλάδα και την Δανία, οι οποίες διατύπωναν επιφυλάξεις με τη μορφή υποσημειώσεων στα κοινά ανακοινωθέντα του ΝΑΤΟ, και γι' αυτό αποκλήθηκαν «footnote countries». Η Ελλάδα επιχείρησε εξάλλου, χωρίς αποτέλεσμα, να συζητηθεί στο πλαίσιο της ΕΠΣ η αναβολή της εγκατάστασης των «ευρωπυραύλων». Βλ. Χ. Ροζάκης, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική και οι Ε.Κ.*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1987, σ. 104.
5. Για τη διαπλοκή του γερμανικού ζητήματος με το μέλλον της Ευρώπης, βλ. E. Schultz, «Unfinished Business. The German National Question and the Future of Europe», *International Affairs* 60, 391 (1984).
6. W.V. Wallace, «More Business with Comecon», *The European*, vol. 1, no. 4, p. 34 (1987).
7. Για τις υφιστάμενες σχέσεις, βλ. P. Tsakaloyannis, «The Politics and Economics of EEC - Yugoslav Relations», *Journal of European Integration* 5, 29 (1981).
8. Οι κατάλογοι των απαγορευμένων υλικών συντάσσονται στα πλαίσια της COCOM. Οι ΗΠΑ επιχείρησαν την εξωεδαφική εφαρμογή της δικής τους ανστηρότερης νομοθεσίας στον εξοπλισμό για τον ευρωαφρικό αγώγ φυσικού αερίου· βλ. Κ. Στεφάνου, *Συγκρούσεις οικονομικής κυριαρχίας*, Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1986, σσ. 68-75 και 100-103.
9. Για μια εκτίμηση των προστατευτικών τειχών, βλ. G.N. Yannopoulos, «EC External Commercial Policies and East-West Trade in Europe», *Journal of Common Market Studies* 24, 21 (1985), ιδίως σ. 30 κ.ε.
10. Τον Οκτώβριο του 1987 πραγματοποιήθηκε

επίσκεψη μελών του Ανώτατου Σοβιέτ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

11. Ο Επιτετραμμένος της ΕΣΣΔ στο Βέλγιο επέδωσε στις 5 Μαΐου 1987 διάβημα προς τον Διευθυντή Πολιτικών Υποθέσεων του βελγικού υπουργείου Εξωτερικών, ως εκπρόσωπο της χώρας που ασκούσε την προεδρία της ΕΠΣ. Βλ. *Καθημερινή*, 15.5.1987.
12. Η επίσκεψη του γγ. της ΔΔΓ, Έ. Χόνκερ, τροφοδότησε νέες εικασίες γι' αυτό το θέμα. Βλ. το περιοδικό *Time* της 7.9.1987, άρθρο με τίτλο «The German Problem».
13. Πρόκειται για το θέμα της άσκησης «Ανοιχτός δρόμος '88». Βλ. *Ποντίκι*, 16.10.1987.
14. Βλ. P. Tsakaloyannis (ed.), *The Reactivation of the Western European Union: The Effects on the E.C. and its Institutions*, EIPA Maastricht· και του ίδιου «Western European Security. Are Institutions Relevant?», *Journal of European Integration* 9, 193 (1986).
15. Βλ. σχετικά το πρωτοσέλιδο δημοσίευμα στους *Times* της 1.10.1987, με τίτλο «Britain plans closer nuclear link to France».
16. Βλ. J. Klein «Un point de vue français sur la sécurité de l'Europe», *Journal of European Integration* 9, 155 (1986).
17. Βλ. J. Halstead, «The Security Aspects of European Integration», *Journal of European Integration* 9, 177 (1986), σ. 189.
18. Βλ. στο *Βήμα* της 11.10.1987 το άρθρο του με τίτλο «Η Ευρώπη χωρίς ομπρέλα».
19. *Πρακτικά Βουλής*, 23.1.1987, σ. 2912.
20. Βλ. J. F. Guilhaudis, «La Coopération Politique Européenne en matière de désarmement», στο C. Stephanou (ed.) *La Communauté Européenne et ses Etats membres dans les enceintes internationales*, PUF, Paris 1985, σ. 104 κ.ε.
21. Βλ. λεπτομερώς Γ. Βαλνιάκης, *Εξωτερική πολιτική και εθνική άμυνα 1974-1987*, Παράτηρητής, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 184-221.
22. Βλ. ανταπόκριση Γ. Δαράτου, με τίτλο «Κλειστό κλαμπ για όλους η Ένωση των 7», στην *Ελευθεροτυπία*, 8.4.1987.
23. Το επιχειρήμα αυτό πρόβαλε ο Γ. Πεσμαζόγλου στη συνεδρίαση της «Επιτροπής Δράσης για την Ευρώπη» (Επιτροπή Μοννέ) τονίζοντας ότι «είναι αδιανόητο να γίνεται λόγος για την ασφάλεια και την άμυνα μόνο της Δυτικής Ευρώπης και όχι του Ευρωπαϊκού Νότου και της Μεσογείου». Βλ. συνέντευξη στις 9.4.1987 στην ΕΣΗΕΑ.
24. Χαρακτηριστικές αυτού του πνεύματος είναι οι απόψεις που εκφράζονται από τον εμπειρογνώμονα του υπουργείου Εξωτερικών Π. Κ. Ιωακείμδη, στο δημοσίευμα «Αλλάζει η αμυντική στρατηγική της Ευρώπης», *Οικον. Ταχυδρόμος*, 8.10.1987, όπου τονίζεται (σ. 23) ότι «θα πρέπει να εξασφαλιστεί ότι η Ευρώπη σε καμία περίπτωση δεν θα αποτελέσει ανασταλτικό εμπόδιο στη διαδικασία της ύφεσης και προσέγγισης Ανατολής-Δύσης». Στη συνέχεια, ο ίδιος καυτηριάζει την πρόθεση της Γαλλίας και της Βρετανίας να εκσυγχρονίσουν τις πυρηνικές τους δυνάμεις, και το ρόλο του Γαλλο-Γερμανικού Αμυντικού Συμβουλίου, που «μπορεί να αναπτυχθεί σε θεσμό που θα υπονομεύει καίρια το κοινοτικό οικοδόμημα και ιδιαίτερα το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας».